

Тема: Формування кар'єрних орієнтацій у процесі професійного самовизначення студентів ЗВО

Ключові поняття теми: професійне самовизначення, «професійна Я-концепція», кар'єра, кар'єрні орієнтації, «Якоря кар'єри».

Використана та рекомендована література:

1. Головаха Є.І. Життєва перспектива і професійне самовизначення молоді. — Київ: Наукова думка, 1988. — 144 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. — К., 1997. — С.253-254
3. Кулюткин Ю.Н. Психологические проблемы образования взрослых // Вопросы психологии. - 1989. - № 2. - С. 5 -13.
4. Михайлов И.В. Проблема профессиональной зрелости в трудах Д.Е. Сьюпера. // Вопросы психологии. — 1995. - № 5. — С. 110 -122.
5. Почебут Л.Г., Чикер В.А. Индустриальная социальная психология: Учебное пособие. — СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1997. — 184 с. — С. 91–111, 146–157.
6. Савельєва В. С., Єськов О. Л. Управління персоналом: Навчальний посібник. — К.: ВД «Професіонал», 2005. — 336 с.
7. Словарь по этике. — М., 1989. — С.9.
8. Теория и практика управления персоналом: Учеб-метод. пособ. / Авт.-сост. Г.В.Щёкин. — К.: МАУП, 2003. — 280 с.
9. Чернявская А.П. Психологическое консультирование по профессиональной ориентации. — М.: Изд-во Владос — пресс, 2003. — 96 с.

Матеріал до теми

Важливим етапом у соціально-професійному становленні особистості є вуз. Вхідження студента в середовище нових контактів, ролей, норм ставить його перед необхідністю засвоїти специфіку вузівського середовища, адаптуватися в новому колективі, набути знань та навичок, необхідних для учбової діяльності й подальшого розвитку себе як особистості. Підставою для цього та основною рушійною силою є спільна діяльність членів групи, їх взаємодія та спілкування. Зміст вузівської підготовки спеціаліста має відтворити увесь спектр соціальних відносин людини і найближчого середовища, що безпосередньо передбачає посилену увагу до внутрішніх рушійних сил особистості.

Професійне самовизначення та події, що відбуваються під час навчання у вузі дуже важливі для подальшого життя, бо саме в цей період відбувається усвідомлення студентами своїх професійних інтересів, формування мотивів і цілей майбутньої діяльності, формування системи взаємозв'язків та відносин, стилю діяльності та загальної спрямованості життєвого шляху особистості.

Професійне самовизначення - це не тільки процес, але й певний період життя, який необхідно розглядати в контексті всієї біографії людини.

За Н.Р. Гінзбургом, самовизначення - це визначення людиною свого життєвого шляху, пошук свого місця в суспільстві, шляхів, включення себе в життя соціального цілого.

Враховуючи специфіку нашого дослідження, ми будемо звертати увагу на особливості, пов'язані з учбовим періодом в онтогенезі професіонала, а саме з особливістю формування мотивації до навчання як фактору успішного професійного самовизначення на етапі навчання у вузі. Умовно цей період можна поділити на три етапи: довузівський, вузівський та післявузівський. Аналіз літератури та експериментальні дослідження дають нам право стверджувати, що метою вузівського етапу є формування у студентів навчальної мотивації, професійної самосвідомості як найважливішого фактора професійного самовдосконалення особистості, що сприяє успішному формуванню кар'єрних орієнтацій. [7, 266]

Кар'єра – це суб'єктивне усвідомлення позиції і поведінки в сфері трудової діяльності, пов'язаних з посадовим чи професійним підвищенням протягом трудового життя людини. Це є самовираження, зміна навиків, знань, здібностей, просування вперед обраним шляхом діяльності, як у мажах організації, так і поза нею. Кар'єра – це не тільки просування на роботі. Життя людини поза робочим місцем має значний вплив на кар'єру, є її частиною.

Поняття кар'єри не означає обов'язкове і постійне переміщення вгору в межах організаційної ієрархії. Людина свою кар'єру порівнює не тільки зі службовим просуванням, але й з життєвими цілями.

Кар'єра – це один з показників індивідуального професійного життя людини.

У кожної людини наявні особистісна концепція, таланти, спонукання, мотиви і цінності, якими вона не може поступитись, здійснюючи вибір

кар'єри. Життєвий досвід формує у кожної людини певну систему ціннісних орієнтацій, соціальних установок по відношенню до кар'єри, зокрема до роботи взагалі. Тому в професійному плані суб'єкт розглядається і описується через систему його диспозицій, ціннісних орієнтацій, соціальних установок, інтересів та інших соціально обумовлених спонукань до діяльності. Цим поняттям в західній психологічній науці відповідає поняття кар'єрних орієнтацій. Це певний зміст, який людина хоче реалізувати при виборі і здійсненні своєї кар'єри, це індивідуальне поєднання і послідовність позицій, пов'язаних з досвідом і активністю в професійній галузі протягом всього життя. Поняття кар'єрних орієнтацій відноситься до стійких утворень, що визначають професійний життєвий шлях людини. [5, 91]

Поняття успішної кар'єри пов'язують перш за все з успішним професійним самовизначенням. Однією з найвідоміших є теорія професійного самовизначення Д.Сьюпера, в якій зазначається, що найважливішою детермінантою професійного шляху людини є її уявлення про свою особистість – так звана „професійна Я-концепція”, яку кожна людина в житті втілює в серію кар'єрних рішень, при цьому людина реалізує свої кар'єрні орієнтації несвідомо. [5, 91-98]

Кар'єра вивчається насамперед через такі поняття, як професійне самовизначення, професійна Я-концепція, професійна самореалізація, психологічний супровід кар'єри та кар'єрні процеси в контексті професійної роботи. Тому зміст кар'єрних орієнтацій студентів ВНЗ визначається, в першу чергу, процесуальністю самого феномену кар'єри та такими її аспектами як, зокрема, особистісний, соціальний, організаційний.

Більш широко проблему кар'єрних орієнтацій розглядає Едгар Шейн. Він виділив вісім кар'єрних орієнтацій - «якорів»: професійна компетентність, менеджмент, автономія, стабільність місця роботи, стабільність місця мешкання, служіння, виклик, інтеграція стилів життя, підприємництво. Саме це стало основою його опитувальника «Якоря кар'єри», на базі якого в 2009 році А.С. Новгородов та Є.О. Могільовкіні розробили модифікований варіант цього опитувальника для студентів.

Формування кар'єри пов'язане з професійним самовизначенням, тому, що формування кар'єрних орієнтацій починається на етапі професійного навчання, коли виникає бажання працювати по своїй професії та залишатися в даній галузі діяльності.

Загалом говорячи про готовність до професійної діяльності можна зробити висновки, що більшість студентів готові до даної діяльності, вони успішно навчаються, цікавляться професією. Отримані результати реалізували завдання дослідження та сприяли досягненню мети.

**Проблемні питання, ситуації, практичні завдання
Вивчення кар'єрних орієнтацій («Якоря кар'єри»)
(Е. Шейн, адаптація В. О. Чикер й В. Е. Винокурової)**

Мета дослідження: виявлення провідного типу кар'єрних орієнтацій працівників організацій.

Інструкція для учасників дослідження: Відповідаючи на запитання, закресліть одну з цифр у бланку справа залежно від того наскільки важливим або узгодженим з вашими поглядами є кожне з наступних суджень.

Текст опитувальника. Наскільки важливим є для Вас кожне з наступних тверджень?

№ з/п	ТВЕРДЖЕННЯ	Абсолютно неважливо	Виключно важливо
1	Будувати свою кар'єру в межах конкретної наукової чи технічної сфери	1	2 3 4 5 6 7 8 9 10
2	Здійснювати спостереження і контроль за людьми на всіх рівнях	1	2 3 4 5 6 7 8 9 10
3	Мати можливість робити все по-своєму і не бути обмеженим правилами будь-якої організації	1	2 3 4 5 6 7 8 9 10
4	Мати постійне місце роботи з гарантованим окладом і соціальною захищеністю	1	2 3 4 5 6 7 8 9 10
5	Застосовувати своє вміння спілкуватися на користь людям, допомагати іншим	1	2 3 4 5 6 7 8 9 10

6	Працювати над проблемами, які видаються майже не вирішеними	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
7	Вести такий спосіб життя, щоб інтереси сім'ї та кар'єри взаємно врівноважували один одного	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
8	Створити і побудувати щось, що буде повністю моїм винаходом або ідеєю	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
9	Продовжити роботу за своєю спеціальністю, аніж отримати більш високу посаду, що не пов'язана з моєю спеціальністю	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
10	Бути першим керівником в організації	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
11	Мати роботу, що не пов'язана з режимом або іншими організаційними обмеженнями	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
12	Працювати в організації, яка забезпечить мені стабільність на тривалий період часу	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
13	Застосувати свої вміння та здібності на те, щоб зробити світ кращим	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
14	Змагатися з іншими і перемагати	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
15	Будувати кар'єру, яка дозволить не зраджувати своєму способу життя	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
16	Створити нове комерційне підприємство	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
17	Присвятити все життя обраній професії	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

17	Присвятити все життя обраній професії	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
18	Сприйняти високу керівну посаду	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
19	Мати роботу, яка дає максимум свободи й автономності у виборі занять, часу виконання тощо	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
20	Залишатися на одному місці проживання, ніж переїхати у зв'язку з підвищенням	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
21	Мати можливість використовувати свої вміння для служіння важливій меті	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Наскільки Ви згодні з кожним із наступних тверджень ?

№ з/п	ТВЕРДЖЕННЯ	Абсолютно неважливо	Виключно важливо
		1	2
1	Єдина справжня мета моєї кар'єри — знаходити та вирішувати складні проблеми, незалежно від того, у якій галузі вони виникли	1	2
2	Я завжди прагну приділяти увагу моїй сім'ї і моїй кар'єрі	1	2
3	Я завжди знаходжусь у пошуку ідей, які дають мені можливість почати й побудувати власну справу	1	2
4	Я погоджусь на керівну посаду тільки у тому випадку, якщо вона знаходиться у сфері моєї професійної компетенції	1	2
5	Я хотів би досягти такого статусу в організації, який би дав можливість спостерігати за роботою інших та інтегрувати їх діяльність	1	2

6	У моїй професійній діяльності я більш за все турбувався про свою свободу та автономність	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
7	Для мене важливіше мешкати там, де й раніше, ніж отримати нове призначення чи нову роботу в іншій місцевості	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
8	Я завжди шукав роботу, на якій би міг приносити користь людям	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
9	Змагання та виграш — це найбільш цікаві та хвилюючі сторони моєї кар'єри	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
10	Кар'єра має сенс лише в тому випадку, якщо вона дозволяє вести той спосіб життя, який мені подобається	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
11	Підприємництво складає центральну частину моєї кар'єри	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
12	Я певно, залишив би організацію, ніж став займатися роботою, що не пов'язана з моєю професією	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
13	Я буду вважати, що досяг успіху в кар'єрі тільки тоді, коли стану керівником високого рівня в солідній організації	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
14	Я не хочу, щоб мене обмежувала якась організація або світ бізнесу	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
15	Я надав би перевагу організації, що забезпечує тривалий контракт	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
16	Я хотів би присвятити свою кар'єру досягненню важливої і корисної мети	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
17	Я почуваю себе успішним тільки тоді, коли я постійно включений в ситуацію вирішення складних проблем або змагань	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

18	Обрати та підтримувати певний спосіб життя важливіше, ніж досягати успіхів у кар'єрі	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
19	Я завжди хотів заснувати власний бізнес	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
20	Я надаю перевагу роботі, що не пов'язана з відрядженнями	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Обробка та оцінка результатів:

По кожній із восьми кар'єрних орієнтацій підраховується кількість балів. Для цього необхідно, користуючись ключем, порахувати суму балів по кожній орієнтації й отриману суму розділити на кількість запитань (5 для всіх орієнтацій, крім «стабільності»). Таким чином визначається провідна кар'єрна орієнтація — кількість набраних балів повинно бути не менше п'яти. Іноді жодна з орієнтацій не досягає рівня провідної — у такому випадку робиться висновок про те, що кар'єра не займає провідного місця у житті людини.

Ключ:

Кар'єрна орієнтація	Номери	Кількість
Професійна компетентність	1 9 17 25 33	5
Менеджмент	2 10 18 26 34	5
Автономія (незалежність)	3 11 19 27 35	5
Стабільність роботи	4 12 36	3
Стабільність місця проживання	20 28 41	3
Служіння	5 13 21 29 37	5
Виклик	6 14 22 30 38	5
Інтеграція стилів життя	7 15 23 31 39	5
Підприємництво	8 16 24 32 40	5

Психологічна характеристика кар'єрних типів:

1. **Професійна компетентність.** Люди з такою орієнтацією прагнуть бути майстрами своєї справи, для них особливо важливий успіх у професійній сфері. Швидко втрачають інтерес до роботи, яка заважає розвивати професійні здібності. Шукають визнання своїх талантів, яке повинне виражатися у статусі, що відповідає їх майстерності. Вони готові управляти іншими у межах своєї компетентності, але управління не має для них особливого інтересу. Більшість розглядають управління лише як необхідну умову для просування у своїй професійній сфері. Це найбільша група в організаціях, що забезпечує прийняття компетентних рішень.

2. **Менеджмент.** Особистість орієнтована на інтеграцію зусиль інших людей, повноту відповідальності за кінцевий результат та поєднання різних функцій організації. Людина із цією кар'єрною орієнтацією буде вважати, що не досягла цілей своєї кар'єри, поки не отримає посаду, на якій стане управляти різними сторонами діяльності організації: фінансами, маркетингом, виробництвом продукції, розробками, продажами.

3. **Автономія.** Особистість прагне звільнення від організаційних правил, вимог та обмежень. Яскраво виражена потреба все робити на свій розсуд, самій вирішувати, коли, над чим і скільки працювати. Така людина не хоче підкорятися правилам організації. Готова відмовитися від просування по службі та інших можливостей заради збереження своєї незалежності. Така людина готова працювати в організації, що забезпечує достатній рівень свободи, не буде відчувати відданості організації та відкидатиме всі обмеження її автономності.

4. **Стабільність.** Головна потреба — це безпека та стабільність для того, щоб життєві події можна було передбачити. **Перша** група стабільних людей переважно орієнтована на **стабільність місця роботи**: шукає місце роботи в такій організації, що забезпечує певний термін служби, має гарну репутацію, турбується про пенсіонерів, виплачує великі пенсії, виглядає надійно у своїй галузі. Це люди організації. Відповідальність за управління кар'єрою вони повністю покладають на наймача. **Друга** група орієнтована на **стабільність місця проживання**: «пускає коріння» у певному географічному місці, може змінювати роботу, якщо це не пов'язане зі зміною місця. Люди, орієнтовані на стабільність, можуть бути талановитими і підніматися на високі посади в організації, але відмовляються від роботи, нових можливостей, якщо це загрожує тимчасовими незручностями.

5. **Служіння.** Головні цінності такої людини — це люди та робота на їх благо. Людина такої орієнтації не буде працювати в організації, яка має цілі та цінності, що суперечать її власним. Відмовиться від роботи та просування по службі, якщо вона не зможе реалізувати головні цінності життя.

6. **Виклик.** Основні цінності такої людини — конкуренція, перемога над іншими, подолання перешкод, вирішення складних завдань. Людина немов би «кидає виклик», соціальна ситуація оцінюється з позиції «програв — виграв». Процес боротьби чи перемоги є для неї важливішим, ніж конкретна діяльність чи професія. Новизна, різноманітність та виклик — це основні цінності, якщо ж все дуже просто, вона нудиться.

7. **Інтеграція стилів життя.** Людина орієнтована на інтеграцію різних сторін життя. Вона не бажає, щоб в її житті домінувала тільки сім'я чи кар'єра, або саморозвиток, намагається все це збалансувати. Така людина більше цінує своє життя в цілому — де живе, як вдосконалюється, — ніж конкретну роботу, кар'єру, організацію.

8. **Підприємництво.** Особистість прагне створювати щось нове, хоче долати перешкоди, готова до ризику. Не бажає працювати на інших, хоче мати власну «марку», власну справу, фінансове багатство. Це не завжди творча людина, для неї головне — створити власну справу, концепцію, організацію, збудувати її так, щоб це стало продовженням її самої. Вона буде продовжувати справу, навіть тоді, коли її будуть переслідувати невдачі і вона буде змушена ризикувати.

Контрольні запитання

1. Дайте визначення поняття кар'єри.
2. Дайте характеристику видів кар'єри.
3. Розкрийте зміст етапів кар'єри.
4. В чому полягають особливостей планування кар'єри?
5. Який взаємозв'язок понять кар'єра та професійне самовизначення?

Завдання для самостійної роботи

Опрацювати методики:

- «Професійна готовність» [8, 92-93],
- «Оцінка потреби у схваленні» (Д.П. Краул та Д.А. Марлоу),
- «Мотивація навчання у ВНЗ» (Т.І.Льбіна).